

## Személyiségformálási lehetőségek az idegen nyelvi nevelés komplex megközelítésében

Az elmúlt években a korszerű idegennyelv-tanítás elméleti és gyakorlati-módszertani problémái egyaránt a szakirodalom érdeklődésének középpontjába kerültek. A publikációk döntő többsége azonban – a hangsúlyt csupán a tanítási-tanulási folyamatra helyezve – a nyelvoktatást csak szűkebb felfogásban értelmezi.

A dolgozat a szocialista személyiség kibontakoztatása perspektívájában tudatosan az „idegen nyelvi nevelés” kifejezést használja, mert ezzel is jelezni kívánja a folyamat komplex jellegét, amelybe egyaránt beletartozik az idegen nyelvi „viselkedésre szoktatás”, a tudatosítás és automatizáció; ismeretek, jártasságok, készségek kialakítása; értelmi, érzelmi, akaratú erők aktivizálása; az egyén és közösség együttműködése. Ezzel összefüggésben utalni kell a modern nyelvoktatás tágabb értelemben vett széleskörű feladatrendszerére is, amelyek a következőkben fogalmazhatók meg: a logikus gondolkodás fejlesztése, az anyanyelv tudatosabb megértése, a nyelvi kultúra szintjének emelése, hazafiságra és proletár internacionalizmusra nevelés, a marxista nyelvfelfogás megismertetése, a fiatalok személyiségének sokoldalú gazdagítása. Ilyen megközelítésben az idegen nyelv, mint az általános- és a középiskola egyik fontos közismereti tárgya – a többi tantárggyal együtt és azokhoz hasonlóan – lényeges nevelő funkciót tölt be, hatékonyan hozzájárul a személyiség több irányú fejlesztéséhez és a tanulóknak a munka-tevékenységhez való pozitív pszichológiai, erkölcsi hozzáállásának kialakításához.

Azt a gondolatot alapul véve, hogy a szellemi és a fizikai munka az emberi személyiség kibontakozásának, megnyilvánulásának szférája, a cikk a munkára nevelés lehetőségeinek példáján igyekszik felvázolni, hogyan segítheti elő az idegen nyelvi nevelés komplex megközelítése a tanulók személyiségének sokoldalú formálását.

Köztudott, és nem szorul különösebb bizonyításra, hogy a munkára nevelés a szocialista pedagógia egyik legfontosabb elve, követelménye. A manuális készségeken túlmenően a munka rengeteg ismereti elemet, tanulást tételez fel, és az értelem állandó fejlesztését igényli. Minden munka valamiféle erőfeszítéssel jár, amely az akadályok leküzdésére irányul, ezáltal az akarat nevelésének, a kötelességtudásnak is elsőrendű tényezőjévé válik.

A kommunikatív kompetencia elérését célzó nyelvoktatásunkhoz összetett követelményrendszer kapcsolódik. A tanulóknak már az általános iskolában a képzési idő végén megbízható alapfokú nyelvismerettel kell rendelkezniük, meg kell érteniük egyszerű idegen nyelvi szövegeket, szóban és írásban ki kell tudni fejezniük gondolataikat monologikus vagy párbeszédes formában. E célok megvalósítása érdekében elengedhetetlen a szókincs permanens bővítése, a grammatikai minimumban való jártasság, az idegen nyelvre legjellemzőbb frazeológiai egységek elsajátítása és a legalapvetőbb országismereti adatok, szokások, valamint egyéb paralingvisztikai tényezők (beszédetiktett stb.) ismerete.

A fenti célok eléréséhez a tanulóknak sok nehézséget kell leküzdeniük, ami számottevő erő- és energiaráfordítást, igyekezetet és kitartást követel. Mindez nemcsak tartalommal, jó irányban befolyásolja a diákok személyiségének alakulását. Az iskolai nyelvoktatás során felmerülő problémák különböző jellegűek lehetnek.

a) Találkozunk számos nyelvi jellegű nehézséggel; például mindjárt a nyelvtanulás bevezető szakaszában a praktikus fonetikai tudnivalók elsajátításánál, hogy a tanuló úgy képezze az idegen nyelv hangjait, hogy kiejtése érthetővé váljék, és hogy önmaga is megértse a hozzá beszélőt (tanárt, hangszalagot). Az idegen nyelv lexikai egységének rögzítése sem egyszerűbb: ide tartozik a szavak, valamint a kifejezések hangos és grafikus formáinak, nyelvtani alakjainak, adekvát jelentéseinek, használati szabályainak pontos elsajátítása. A nyelvtanulás során több új nyelvészeti fogalom kerül elő (pl. az orosz ige szemlélet, a német névelők triáza vagy az angol gerund).

b) A felmerülő nehézségek lehetnek pszichológiai természetűek is. A tanuló kezdetben természetesen az anyanyelvének bázisára támaszkodik, annak struktúráit igyekszik az idegen nyelvre átültetni, ami nemritkán interferencia-hibákhoz vezet. Másrészt az idegen nyelvi beszédsszituáció is (az órán mindez mesterseges környezetben) alapján különbözik az anyanyelvi kommunikáció feltételeitől.

c) Adódnak metodikai nehézségek is, amelyek elsősorban a helyes tanulási stratégia elsajátításával függnek össze.

A fenti – permanensen fellépő – problémák leküzdése a tanulóktól nagyfokú intellektuális erőfeszítést, valamint kontinuitást kíván, és ezáltal megismerteti velük a racionálisan végzett szellemi munka módszereit, fogásait. A munkára nevelés sikeres megvalósításához a mi esetünkben mindenekelőtt az alábbi három feltétel szükséges:

1. Elengedhetetlen, hogy a tanulók akarjanak dolgozni, hogy meglegyen bennük a tantárgy (az idegen nyelv) elsajátítására irányuló kívánság és törekvés.
2. Szükséges, hogy tudjanak racionálisan dolgozni (azaz tanulni).
3. Fontos, hogy kialakuljon a tanulóknál – a jól végzett munka eredményét látva – valamiféle öröm, sikerélmény.

Most vegyük sorjába, hogyan teremthetjük meg az említett feltételeket az idegen nyelvi képzés során.

1. A diákokban tanulási szándékot és vágyat leginkább a tantárgy iránti érdeklődés felkeltésével, valamint a nyelvtudás felbecsülhetetlen jelentőségének sokszínű felvázolásával ébreszthetünk. Helyes, ha a tanórákon kellő nyomatókat kap az idegen nyelvek ismeretének elengedhetetlen volta tudományosan–technikailag fejlett társadalmunkban, a nemzetközi politikai, gazdasági, kulturális és nem utolsósorban turisztikai kapcsolatok fellendülésének korában. Effektív motiváló tényezőnek bizonyul, ha a tanulók az idegen nyelvvvel életkori sajátosságaiknak megfelelő, közvetlen, életszerű kontaktusba kerülnek. Akár órákon, akár szakköri foglalkozásokon célszerű idegen nyelvű dalok, versek, mondókák tanításával, vetélkedők szervezésével, a nemzetközi diáklevelezés szorgalmazásával, országismereti tudnivalók és információk közvetítésével, az idevágó külföldi és hazai ifjúsági folyóiratok (pl. Képes Nyelv-mester) széleskörű bevonásával a nyelvtanulás egyébként fáradságos útját színesebbé tenni. Így sajátos, félig-meddig idegen nyelvi atmoszférát teremthetünk, ami a praktikus nyelvismeret csiszolásán túl bizonyos közművelődési és személyiségformáló funkciót is betölt.

A tanulók munka-, ill. tanulási kedvét a korszerű idegennyelv-oktatás módszertana is hivatott sokoldalúan elősegíteni és fokozni. Ennek szellemében ügyelnünk kell a tanulók optimális tempójú előrehaladásának biztosítására. Csak akkor érhetünk el ugyanis számottevő eredményt, ha a nyelvoktatás belső tartalékainak alapos kihasználásával intenzív tanítási-tanulási légkört és körülményt teremtünk, a progresszió elvét következetesen érvényesítjük, hogy a nyelvtanulás valamennyi stádiumában minden tanuló érezze: láthatóan halad a nyelv elsajátításában.

Az oktatástechnikai eszközök (nyelvi labor, video stb.) átgondolt alkalmazása is kiváló lehetőséget biztosít a természetes beszédhelyzetek utánzására. Fontos, hogy a tanuló az egész oktatási folyamat aktív résztvevője legyen. Helyes, ha állandóan szem előtt tartjuk a diákok individuális képességeit és érdeklődését. Ennek megfelelően gondoskodhatunk külön feladatokról, a tudásszintet feltérképezve differenciálhatunk a különböző nehézségi fokú és profilú gyakorlatok között, illetve „testhezálló”, az egyéni érdeklődési körhöz szervesen kapcsolódó dialógusokat, példamondatokat vagy plusz (szorgalmi) szövegeket is készíthetünk. Törekedni kell arra, hogy az alkalmazott nyelvi gyakorlási módszerek a tanulóktól minél több kreatív tevékenységet kívánjanak.

2. Az idegen nyelv racionális tanulási módszerének elsajátítása korántsem egyszerű feladat, hiszen magában foglalja egyrészt a nyelv valamennyi szintjére, másrészt a beszédtevékenység fajtáira irányuló tanulási készségeket. A tanulónak e vonatkozásban több síkon is számtalan ismeretre kell szert tennie. Meg kell tanulnia az eltérő fonetikai-kiejtési szabályok elsajátításának módját, továbbá lexikai-kommunikációs készsége is széleskörű bővítésre szorul. A számára idegen felépítésű grammatika stúdiumánál is jelentős nehézségekbe ütközik. A legcentrálisabb kérdés azonban talán a verbális készségek elsajátításának menete. Jó, ha a tanár nyomatékosítja, hogy a tanulók gondolataikat először ne anyanyelvükön fogalmazzák meg, és azt fordítsák szó szerint a másik nyelvre, hiszen ez – csaknem minden esetben – az idegen nyelvi norma, az unus valamilyen fokú megsértéséhez vezet. Ezért a magyarázatnál mindig részletesen ki kell térnünk az új lexikai egységek valencijának, használati szabályainak alapos ismertetésére, példákkal történő szemléltetésére is, hogy minél eredményesebben megelőzzük az interferenciális hibákat. Fontos, hogy a tanuló megismerkedjen az idegen nyelvű szöveg helyes feldolgozási módjával, ami ne csak a passzív fordításra korlátozódjon. Ez különböző mélységben és fokozatokban képzelhető el: legcélravezetőbb, ha a nyelvtanuló először a pontos címet érti meg, és azt követően az esetleges illusztrációk, ábrák, fotók segítségével próbál képet alkotni a szöveg hozzávetőleges tartalmáról. Utána kerülhet sor az előszöri olvasásra, a kulcsszavak kiszótározására, majd a részletek feldolgozására és a mondanivaló megfogalmazására. Hasonlóképpen tanácsos az írott nyelv sajátosságaira és az írásbeli munkák elkészítésének módjára is kellő figyelmet fordítani. Elengedhetetlen, hogy bemutassuk a tanulónak a különféle szótárak, kézikönyvek stb. kezelését. Így a megfelelő tanulási módszereket a diákok először az órán, a pedagógus irányításával, majd az elhangzott útmutatások, tanácsok alapján otthon, egyénileg sajátítják el. A tanári gyakorlat azt mutatja, hogy a diákok azt a tárgyat tanulják szívesen és eredményesen, amelynek „fogásai”, munkamódszerei előttük már ismertek. Ezért helyes, ha a fiatalokat kezdetől fogva intenzív munkára neveljük, hogy annak eredményét érezve újabb impulzusokat kapjanak a nyelv további tanulmányozására. A nyelvtanulás haladóbb stádiumaiban – körülményektől függően – szélesíthetjük az alkalmazott metódusok skáláját. Osztályról osztályra növelhetjük a tanulók önálló munkájának részarányát. Meg kell győznünk diákjainkat arról, hogy kommunikatív értékű nyelvtudásig csak rendszeres önálló stúdium útján juthatnak el. Tudatosítani kell velük, hogy akkor a leghatékosabb a tanulás, ha minden nap foglalkoznak a nyelvvel. Célszerűbb inkább naponta 10–15 percet nyelvtanulásra fordítani, mint hetente csak egyszer akár több óra hosszát. Jó, ha a tanulók pontosan tudják, mit kell csinálniuk, ezt hogyan kell elvégezniük, és ez mennyi időt vesz igénybe.

A tehetségesebb és szorgalmasabb tanulóknak javasoljunk külön feladatokat is. Ébresszünk bennük kedvet ahhoz, hogy az órán kívül is bővítsék nyelvismeretüket,

aminek egyik legjobb módja a rendszeres olvasás. Legyünk segítségükre a nyelvi előképzettségüknek és korosztályuknak legmegfelelőbb olvasmányok kiválasztásánál (adaptált szövegek, mesék, kalandos történetek stb.). Ajánljuk nekik a diáklevelezést, valamint – a nyelvtudás színvonalának függvényében – idegen nyelvű hang-  
lemez, szalag és egyéb laboranyagok (később pedig rádióadások) hallgatását.

*Összefoglalva ismételten megállapíthatjuk, hogy csak akkor valósítható meg az eredményes nyelvoktatás, ha a tanuló képes ésszerűen, céltudatosan és kitartóan dolgozni, azaz tanulni.*

3. Rendkívül fontos az idegen nyelvi nevelés során, hogy a tanulónak kellő sikerélményben legyen része, hogy örömet érezzen afelett, hogy bizonyos fokon már elsajátította a nyelvet: egyszerűbb szövegeket megért, gondolatait több-kevesebb sikerrel ki tudja fejezni idegen nyelven is. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy mindez hathatós motiváló erőként végigkíséri a nyelvtanulás egész periódusát. A diák állandóan igényli a visszajelzést, a megerősítést, hogy jól végzi-e munkáját. Ez történhet a kontroll hagyományos formáival (dolgozat, teszt stb.), a tanár szóbeli dicséretével vagy – ami talán a leginkább motiváló – az osztálytársak helyeslésével, elismerésével.

A tanulók dolgozni-tanulni akarása és tudása, valamint az eredményesen elvégzett munka utáni felemelő sikerélmény alkotják a hatékony tanítási-tanulási folyamat alapját.

Ha minden tantárgy – így az idegen nyelv – oktatása során elsajátíttatjuk a tanulókkal a racionális szellemi munkavégzés módszereit és fogásait, akkor lényegesen hozzájárulunk a tágabban értelmezett munkára nevelés komplex folyamatához, és ezáltal sokszínűen gazdagítjuk a tanuló személyiségét is.

## IRODALOM

- [1.] *Dezső László-Tóth Istváné*: Az idegennyelvi nevelés távlati fejlesztése. Modern Nyelvoktatás XIX. (1982.) 3–22.  
[2.] *Dr. Nánási Miklós*: Pedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.  
[3.] Teoreticeszkije osnovy metodiki obucsenija inosztrannum jazukam v szredney skole. Pod redakciej A. D. Klimentenko, A. A. Miroljubova, Akad. Ped. Nauk, Moszkva, 1981.  
[4.] *Juhász János*: Probleme der Interferenz, Akadémiai, Budapest, 1971.  
[5.] *Tóth Istváné*: Az országismeret tárgya. Modern Nyelvoktatás XVIII. (1981) 100–166.  
[6.] Didaktik des Fremdsprachenunterrichts (Deutsch als Fremdsprache). Von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Günter Desselmann und Harald Hellmich, VEB Enzyklopädie Verlag, Leipzig, 1981.  
[7.] *Gez-Ljahovickij-Miroljubov-Folomkina-Satilov*: Metodika obucsenija inosztrannum jazukam v szredney skole. Vűszsaja skola, Moszkva, 1982.

HORVÁTH DÉNES

Pécs

## Tónus — FAKTÚRA — Ritmus

A „tónus” és a „világossági fokozat” kifejezéseknek ugyanaz a jelentésük. Hogy milyen a rendezettség és a kölcsönhatás a tónusok között, figyelembevéve azt, hogy milyen más optikai sajátosságokkal összefonódottan, és ezen összefonódottságban hogyan jelentkeznek, az igen bonyolult dolog, s összefügg azzal, hogy „a kép felépítése nem egyéb, mint a különböző optikai momentumok — színárnyalat,